

**ЦОНЧО РОДЕВ
НЕ ДРЕХИТЕ ПРАВЯТ
ЮНАКА, А СЪРЦЕТО**

chitanka.info

То беше по времето, което по-късно поетът нарече „пиянството на един народ“. Повярвал, че робската верига се строшава с трясък, българинът бе изправил мъжествени плещи и под знамената с надпис „Свобода или смърт“ бе тръгнал с мечкарски шишанета^[1] и черешови топчета да сваля империята на османците.

... Сякаш не беше поход на бранна чета, а пътешествие по висините на народния възторг. В Мечка^[2] и Поибрене ги посрещнаха с тържествен звън на камбани, с пролетни китки и разстлани пред конете им шарени черги, с църковни кръстове и сълзи на умиление. В Петрич, особено след като прогониха с куршуми една тайфа^[3] златишки черкези^[4], селяните ги чествуваха като баснословни герои. И основателно — малко ли е след толкова столетия робия не само да видиш истинска българска войска, но и да присъствуваш, когато турските бабаити^[5] си показват гърбовете и петите пред нея? На Еледжик, където (според плана, приет на Оборище) се беше стекъл целият народ от Церово, Лесичево, Мухово, Калугерово и още няколко села, те донесоха самочувствието на внушителната бойна сила и възхитата, която войводата Бенковски, сякаш чрез някакво тайнствено излъчване, пораждаше във всички около себе си. Ала и еледжикци на свой ред сгряха сърцата на юнаците от Хвърковатата чета; достатъчно беше да се погледа редът в стана им, дългият шанец (тъй казваха по онова време на окопа) срещу Траяновата врата, строгият военен порядък, въведен от войводите Гено Теллията и Теофил Бойков, и истинският „арсенал“ в близкия дол, където до четиридесет железари поправяха пушки и изковаваха тежки ятагани^[6], за да се почувствува, че не отделни луди глави, а цял народ се е вдигнал срещу тиранина. Не помрачи настроението и дъждът, който заваля в този ден — „По вода ще върви!“, тъй думаха въстаниците и се кръстеха с упование. В Сестримо посрещнаха четата с хоругви и ек на църковни клепала. Но все пак нищо не може да се сравни с влизането на юнаците в Белово.

Белово не беше какво да е село. Дотук бе стигнала барон Хиршовата железница, в него се намираше и управлението за горите, та гъмжеше то не само от турски заптиета^[7] и чиновници, но и от всякакви европейци — немци, далматинци, гърци, френци и бог знае още какви. Когато приближаваха, Захари Стоянов, апостол и помощник на Бенковски в четата, и Тома Георгиев, неин секретар, отидоха при

войводата и го помолиха да се съобразява с това пъстро население на селото и „да не бъде толкова строг пред европейците и да се предвардва въобще, защото всичките погледи на него ще бъдат обърнати“. Какъвто беше буен и своенравен, Бенковски отначало прати по дяволите и Белово, и чужденците, но когато двамата настояха и му изтъкнаха, че тъй или иначе това ще бъде първото представяне на възкресената из пепелищата България пред просветена Европа, той най-сетне склони да бъде по-внимателен в обноските си и дори спря четата, за да могат всички да си придадат по-спретнат вид. Положиха грижи и да се подредят като за среща с Европа. За предния отряд: („авангардата“, както се наричаше тогава) избраха момчетата с най-напет, най-юнашки изглед. Зад тях, разчесал върху гърдите си огромните къдели на своята черна като гарваново крило брада, яздеше кръстоносецът отец Кирил, доскоро игумен на манастира „Свети Никола“ в Калугерово. Следваше го байрактарят Крайчо Самоходов със засуканите си педя-мустаци, издигнал високо зеленото знаме с разярения лъв и страшните думи на бунтовната клетва. Подир него препускаше останалата чета, подредена двама по двама. Самият Бенковски не беше в редицата, а яздеше отстрана, с обнажена сабя в ръце.

Оказа се, че подготовката, без да е била излишна, не е била и чак толкова необходима — славата на Хвърковатата чета и на нейния почти легендарен войвода Георги Бенковски ги беше изпреварила, та когато наближиха, цяло Белово, българи и европейци, бе излязло да ги посрещне и околността ехтеше от многоезичните приветствени викове: „Да живей!“, „Вива!“, „Живио!“, „Ура!“... Станали прицел на това всеобщо ликуване, конниците от четата чувствуваха, сякаш внезапно им бяха поникнали крила, а Бенковски — в държанието му имаше нещо тъй величествено, като че той не беше довчерашен хъш, а потомствен княз.

След кратко, но кръвопролитно сражение четата унищожи турската охрана на железопътната станция, която бе отказала да се предаде, а самата станция разруши и прекъсна телеграфните връзки с Пловдив и Цариград. После Бенковски и хората от щаба му бяха поканени на закуска в дома на далматинеца Иван Шутич, където домакинята, младата българка Мария от Татар Пазарджик^[8], просто не намираще с какво още да засвидетелствува внимание на славните си

сънародници. Не бяха пренебрегнати и останалите момци — тях беловчани приеха и гостиха, сякаш посрещаха родни братя по Великден...

Докато траеше закуската у Мария и Иван Шутич, четата бе отрупана с какви ли не подаръци — оръжие, боеприпаси, коне, далекогледы, храна. Но когато Тома Георгиев съобщи на Бенковски, че много доброволци искат да постъпят в четата, стигна се до първите търкания:

— Не можем да приемем никого! — отсече по своя си навик войводата. — Сто и трийсет тръгнахме, пък виж на — по селата четата набъбна на двеста и повече. Каква хвърковата конница ще сме ние, когато челото ѝ ще е в Татар Пазарджик, пък опашката ѝ няма да е помръднала още от Белово? Не, отказвай на всички доброволци.

— На всички ли, войводо? — обади се един дрезгав глас до него.

Бенковски се извърна. Гласът принадлежеше на един среден ръст мъжага на неопределена възраст, широколик и с мустаци, които съперничеха на Крайчовите, и с безброй следи от рани по челото и бузите.

— Ти пък кой си, че се обаждаш? — сопна му се войводата.

— Ти за Тодор Харамията чувал ли си? — попита в отговор мустакатият.

Бенковски беше чувал. Тодор Харамията беше известен хайдутин, родом от Мехомия^[9], скитал бая години из планините на Македония с прочутата си адам-бой^[10] пушка в ръка и участвувал в стотина сражения срещу турците.

— Е, аз съм Тодор — заключи другият. — Същият, дето за българското си име е лял своя и чужда кръв навред между Родопите и Шар планина. Ако ти дава сърце, върни ме от четата.

Войводата помисли малко, сетне кимна на секретаря:

— Пиши Тодор Харамията. За него ще направим изключение.

— Изключение ли? — изправи се отпреде му стопанинът на къщата Иван Шутич. — Мигар нас с Мария ще върнеш?

— Мария? — не повярва на слуха си Бенковски. — Нима и госпожата...

— Че аз съм българка, войводо — с нотка на укор му рече Мария Шутич. — Не е ли достатъчно, за да...

— Добре, добре! — побърза да се съгласи той. — На такова родолюбие не може да се откаже.

— Ами аз, като не съм българин, не съм ли заслужил да воювам и ако потрябва, да умра за свободата на България? — намеси се един висок сламенорус мъж.

— А вие кой сте, ваша милост?

— Името ми е Албрехт и съм немец. Чувал съм да се говори, че вие проповядвате не родова или верска война, капитан Бенковски, а война срещу тиранията. Ако е вярно, не можете да не позволите и на мене, немеца, да допринеса за строшаването на едно позорно иго като тукашното.

— И на мене!... И на мене!... — чуха се още гласове наоколо, предимно на далматинци.

Бенковски разпери ръце в израз на престорено безсилие, но личеше, че думите на тези храбри и честни люде го бяха затрогнали.

— Предавам се! — каза той, а на суровото му мъжествено-красиво лице се хлъзна една от редките му усмивки. — Предавам се! — повтори. — Секретарю, запиши всички тези доблестни господа, а също и госпожата, която днес направи чест на българската кръв в жилите си.

Пред масичката, на която Тома Георгиев бе наредил дивита^[11], перата и тефтерите си, мигом се нареди цяла опашка от доброволци. Бенковски се приготви да излезе, но при вратата го спря още един молител; беше превалял отдавна средната възраст, та войводата се почуди — нима и този позастарял човек иска да се пише в четата? Изненада се четеше и по лицата на хората от щаба му, които го наобиколиха.

— Не за себе си ви моля, български велможи и войводи — високопарно рече човекът, — а за детето си. Ето го! Моят Владимирчо е едничкото ми богатство и аз с радост го поверявам на вашите ръце.

— Слабичък ми се вижда Владимирчо като за нашата работа — избоботи Крайчо Самоходов, като огледа с критично око момъка.

Огледаха го и другите. И май се съгласиха със знаменосеца — Владимирчо беше на двадесетина — двацет и нещо години, с младежка хубост, но нежен; изглеждаше крехък и слаботелесен въпреки късата сабя, която бе закачил на кръста си и която навярно имаше предназначението да му придаде юнашка външност.

— Вас не ви трябват само пехливани^[12] — настоя бащата. — Владимирчо владее изтънко френския език, а има и почерк за чудо и приказ. Такъв човек няма да ви е излишен, господа велможи.

— Пишете и него! — след кратък размисъл реши войводата. Посрещането в Белово му бе направило впечатление, та той реши, че навярно утре, когато чуждестранни делегации и кореспонденти плъпнат в новоосвободената България, нему няма да е излишен един помощник, опитен във френския език. — Ще го водим писар и преводач по френски език.

И с тези думи отмина — по-внушителен и по-величествен от когато и да било. Допущаше ли някой, че тези бяха последните кратки минути на неговото величие?

Защото навън го чакаха тревожни известия. Завръщащи се от път беловчани му известиха, че безброен башибозук^[13] плъзнал из Родопите и предавал на огън и сеч българските села. А един ездач на запенен кон му донесе писмо от Каблешков, който съобщаваше, че Клисурса вече гори и турците, които я разсипали, сега се насочвали към Копривщица...

Времето на триумфа отминаваше. Започваше залезът...

Че трябваше да помогнат на копривщенци и на другите застрашени въстанали села, по това никой не спореше; нали именно тази бе задачата на Хвърковатата чета, както я бе определил още на тръгване войводата: „Тя ще бъде бърза като вихрушка и на часа ще се намира там, гдето е нужно нейното присъствие...“ Все пак, за да има по-голяма полза от нея, решиха да не минат по най-прекия път, ами да заобиколят откъм Ветрен, да вдигнат населението и по този край. А пътят за Ветрен минаваше през Акаджик^[14]. Едва бяха презполовили разстоянието до това чисто българско село, когато една нова случка ги накара да дръпнат поводите и да спрат бяга на конете си — на това място шубраците се отвориха пред тях и на пътя им застана едно момче, което водеше подире си средно охранен кон.

— Тоя пък дявол откъде ли се пръкна? — каза отец Кирил, докато озъптяваше ата^[15] си.

— Какъв ти дявол — възрази му Захари Стоянов, — в муцуната е същински мацко...

След няколко години Захари Стоянов щеше да се прочуе и като автор на особено сполучливи прякори. Такъв се показва той и сега; по-точно име не можеше да се измисли на момчето — то наистина досуц приличаше на коте.

Беше нисичко, та никой не му даде повече от единадесет-дванадесет години (по-късно се оказа, че — ако не послъгваше — карало шестнадесетте). Имаше кръгло, мургаво лице, на главата не коса, а нещо като четинява козина в неопределен цвят, остри щръкнали уши, проскубани вежди и широка уста, която — независимо дали в смях или в плач — винаги бе разтеглена от ухо до ухо, като опъваше и чипото му носле, та ноздрите зейваха насреща. За останалите черти от външността му нека да се доверим на перото на Захари Стоянов: „... босо и одърпано, щото с огниво да цъкнеш наоколо му, щеше да пламне като прахан. На кръста му се жълтееше ръждив пищов без кремик, а конят му, без седло, беше вързан за врата само с пояса му, който служеше наместо юзда.“

То тъй упорито им правеше знаци, та Бенковски кимна на Тодор Белопитов, втория секретар на четата, да се заеме с него.

— Ти бе, Мацко — започна Белопитов и с това обръщение „узакони“ прякора на малкия. — Що щеш тук по никое време?

Момчето усети известна недружелюбност и в гласа на Белопитов, и изобщо в погледите на цялата чета, та сметна за благоразумно да отвори устището си и да зареве — хитро прецени, че истински юнаци като тези насреща му не може да не се омилоствият от детски плач. И успя — неколцина, се заловиха да го успокояват и строгостта им лека-полека се стопи. Тогава покрай сълзите и хълцането измъкнаха от него и думите му. Мацко (това име му остана, та никой не се заинтересува за истинското) бил чираче в Белово и като подочул накъде ще удари четата, задигнал коня на чорбаджията си и излязъл да ги посрещне. Защо ли? — Ами че защото бил българче и искал да дойде в Балкана да се срази с турците и да им върне тъпкано за зулумите^[16] и безчинствата над раята^[17].

Белопитов го изслуша, но после поклати глава:

— Върни се в село, момче. Ти си на години за игра, но не игра като нашата — ние си играем с барут и куршуми.

— Ами че нали точно затова идвам и аз! — настоя Мацко. — Да им покажем на чалмалиите, че...

— Хайде, стига! — срязва го Крайчо Самоходов. — Нямаме време за разпавии!

Момчето се разплака вече не на шега и се спусна да целува десниците на конниците.

— Моля ви се, чичковци, не ме отпращайте! — жално повтаряше то, докато оросяваше ръцете им със сълзите си. — Ще се намери работа и за мене. Аз ще ви нося водица и ще ви слушам във всичко!...

Едва сега момците от четата забелязаха, че войводата, обикновено бърз и рязък в решенията си, този път се въздържаше да произнесе тежката си дума, а със замислени очи наблюдаваше детето. Другите млъкнаха и се пооттеглиха, само новоприетият четник Владимирчо Ненов приближи до Бенковски и му подшушна полудоверително-полунаставнически:

— Ще сгрешим, ако го приемем, войводо. Утре ще дойдат при нас всякакви европейци, представители на цивилизовани държави. Какво ще си рекат те, като видят в редиците ни подобно плашило?

Войводата или не го чу, или изобщо не обърна внимание на думите му. Той слезе от коня и все така замислен и съсредоточен прекрачи до детето.

— Послушай съвета на този чичо, Мацко — рече му тихо, като сочеше Тодор Белопитов. — Не гледай какво беше в Белово — туй няма да го има вече. Оттук нататък наши другари ще са само дъждът, негодите, пролятата кръв.

— Вслушай се и ти в молбата ми, войводо — изплака Мацко. — Ако беше за гюрултии^[18], пуцане фишеци^[19] или биене на камбани, аз нямаше да мръдна от село. Искам да дойда точно затуй, защото е опасно. Няма всички войници да останат живи, войводо, та, мисля си, все ще се случи нужда и от мене.

— Какво пък, нека остане! — реши войводата, като се обърна към хората си. — Може би под тия скъсани дрипели да се крие юнашко сърце^[20]?

Мацко нададе радостен вик, метна се на коня и хукна по посока на Акаджик, изпреварвайки и „авангардата“. Не се разбра дали това бързане беше от нетърпеливост да влезе в бой, или от страх да не би войводата да се отметне от думата си.

... Беше ли юнашко сърцето на Мацко или не, това все още можеше само да се гадае. Но че то представляваше нещо като бездънен

извор на хрумвания за всякакви дяволии, смешки и пакости, пролича още същия ден. Но вместо да преразказваме, по-добре нека отново да дадем думата на очевидеца, още повече че никой не може да го опише по-цветисто от него:

„Уморен от пътя, Мацко легнал в една нива да чака четата, която, щом се приближи, скача от един път пред конете като заец и бяга напред. От това негово ненадейно изникване от нивата конете се подплашиха и дълго време не можаха да дойдат в себе си. На някои от стражата калпаците паднаха, на други оръжията, а Тодор Хайдутинът — тук Захари Стоянов говори за онзи Тодор Харамията от Разлог, присъединил се, както знаем вече, към четата в Белово, — който нямал случай да се научи да язди кон по планините, стовари се като брашнен чувал отстриани на пътя, с вирнати нагоре крака.

— Дръжте го, кучия син! — извика той и насочи подир палавия Мацка своята тънка гега (т.е. дългата си пушка). Дружината го възпря, а то Мацко отдавна би се окъпал в своята кръв.

Но Мацко малко се грижеше, че на бача му Тодора се наместили ребрата. Той подскачаше пред конете на един крак...“

За зла чест думите на Бенковски се оказаха не предположение, а истинско предсказание. Още докато пълзяха по височините на Средна гора, завая и това беше вече онзи дъжд, който щеше да продължи десет денонощия и да причини почти толкова злини, колкото пушките шнайдер и оръдията круп на турците. После, когато излязоха на едно открито място и спряха да починат, погледите като един се насочиха на юг и мигом помръкнаха — от десет и повече места към небето се издигаха гъсти кълба дим; отделни юнаци се опитаха да подхвърлят одобрително, че това са запалени турски села, но никой не се излъга — Батак, Перущица, Сотир, Бойково, Дядово и други крепости на въстанието вече представляваха огромни клади. Когато хапнаха как да е под плющия дъжд, войводата пожела да провери годността на четата за сражение. Поставиха мишени и се изредиха да стрелят. Резултатът още повече потисна духовете — гръмнаха само половината пушки, а останалите или изплюха куршумите на крачка пред дулата, или изобщо не стигнаха до изстрел — дъждът бе превърнал барута в тях в лепкава черна кал...

Излизането им на Еледжик не само не доведе до разведряване на настроението, а напротив — още повече го утежни. И там въстаниците и семействата им мръзнаха под неспирния дъжд, но това бе най-малкото от злополучията. На Еледжик цареше грижа, която почти не се отличаваше от уплахата и покрусата — отсреща на Траяновите врата, се бяха появили редовни турски военни части, лъщяха и дулата на няколко планински оръдия; не беше нужно човек да е кой знае колко изпечен във военните работи, за да прецени, че слабите сили на въстаниците не биха могли да сразят или дори да спрат този неприятел. Тягостното чувство се засили, когато направиха повторно изпробване на оръжието. Сега от четиристотин пушки гръмнаха едва четиридесет... А последният удар върху духа на въстаниците дойде привечер, когато се оказа, че Владимирчо Ненов е оставил малката си сабя и е офейкал от Еледжик. Бенковски бесня и фуча, прати и двама муховчани „да доведат жив или мъртъв този изменник“, но потерята не успя — като е разбрал, че тук ще се стреля и мре, а няма да се приказва френски с посланици и кореспонденти, Владимирчо благоразумно бе отлетял като птица.

След този пръв случай на дезертъорство унинието стана вече пълно. То, изглежда, бе парнало и сърцето на войводата, защото нему оттук нататък липсваше силата да вдъхва кураж и вяра в победата. И станът на Еледжик постепенно се превърна в едно унило сборище, където хората отбягваха да срещат погледите си и нищо, дори и звънът на наковалните откъм „арсенала“, не успяваше да разсее всеобщата потиснатост.

И все пак разведряване дойде. И то от онзи, от когото най-малко го очакваха — от Мацко.

През този втори ден на Еледжик (29 април 1876) бяха изгубили Мацко из очи. Последен път го бяха видели сутринта, когато му подариха една пушка и сабята на беглеца Владимирчо, та смешноватото му лице грейна като същинска месечина; оттогава той сякаш потъна в земята, дори на обед не дойде да си получи храната. Едва подир пладне започнаха да пристигат вести за него. Едни го видели сутринта няколко часа наред да излъсква на рекичката в дерето оръжието си с пясък. Други после присъствуваха, когато командувал циганите-железари да му поправят счупения пищов; разправяха, че не само се държал „по-ербап^[21]“ и от войводата, ами дори и ги налагал по

гърбовете с плоското на сабийката си. Съобщенията за тези Мацкови „геройства“ върнаха усмивката върху много от помръкналите лица. Но най-големият му „подвиг“ все още идеше напред.

На здрачаване откъм дола се разнесе гърмеж.

— На оръжие! — извика някой и мнозина от въстаниците грабнаха пушките и залегнаха по посока на (както някои помислиха) неочакваното нападение.

Нападение обаче не последва. Откъм дола се зададе един циганин, който презглава бягаше към тях, облещил бели очи и изплезил една педя дълъг червен език. Търчеше той, като че ли всички дяволи на пъкъла го гонеха, препъваше се в разпасания си пояс и само от времена време хвърляше през рамо по един поглед, пълен със страх. Дойде циганинът до въстаниците и се хвърли на колене пред тях:

— Пашаларъм! Краката ви целувам, недейте ме оставя да ме убие тоя човек, който е там долу в дола! Куршумът мина покрай ухото ми^[22].

Ако се вярваше на циганина, в дола беше шетал самият сатана. Но още не си бе завършил той оплакването, когато зад него се зададе не друг, а Мацко, който, все ухилен от ухо до ухо, гордо издухваше пушека от цевта на пищова си. Истината скоро се разбра — палавият Мацко решил да изпробва едновременно и поправения си пищов, и майсторлъка си в стрелбата, та взел, че гръмнал покрай циганина. Е, за това свое „юначество“ той си получи заслуженото наказание (с него, проявявайки особена охота, се зае Тодор Харамията, който и без това имаше „да му го връща“), но случката разсмя всички, дори и най-обезсърчените. И неусетно в стана се върнаха и закачките, и шегите, и усмивките.

— Виждате ли — каза Бенковски на най-приближените си, — понякога и смехът е оръжие. На Мацковите дяволии трябва да благодарим, загдето от тълпа отчаяни люде се превърнахме отново в бодра войска!...

Събитията от Априлската епопея са известни. Та тук няма да ги преразказваме. Ще припомним само, че преди да бъде нападнат Еледжик, дойде вест за критичното положение на Панагюрище и че след доста препирни Хвърковатата чета се отправи към столицата на

IV революционен окръг на помощ. Оказа се, че е късно да се помогне на Панагюрище — след няколкодневни юначни битки градът бе паднал и когато четата се появи на върха Лисец, турците вече доразграбваха онова, което бе оцеляло от пожарищата, а онези от храбрите панагюрци, които не бяха загинали в сраженията, бяха побягнали в планината, главно към местността Разслатица. Все по това време Георги Бенковски, като гледаше от високо с просълзени очи как огънят довършваше Панагюрище, произнесе онези думи, които останаха записани в историята: „Моята цел е постигната вече! В сърцето на тиранина аз отворих такава люта рана, която никога няма да заздравее; а на Русия — тя нека заповяда!...“

Но за писането на история беше още прекалено рано. Действителността сега имаше други имена — студ, дъжд, турски куршуми... Съвсем скоро към другите бедствия се прибави и още едно — глада, който еднакво мъчеше и въстаниците, и невинното население, потърсило закрила в негостоприемната планина. Гладът скоро стана даже по-голямо зло от куршумите; навярно под впечатление на мъжествената защита на панагюрци турците на Хафъз паша^[23] почти не проникваха в планината и сраженията позагълхнаха, докато от липсата на храна жестоко страдаха и млади, и стари, и невръстни деца...

Впрочем думата „липса“ не е напълно правилна — храна имаше, но тя бе недостъпна за българите, изпълнили тази част на Средна гора. Между позицията, заета от аскера^[24], и подножието на планината скитаха цели стада и отделни говеда без стопанин, ала дръзнеше ли някой да се опита да ги приближи, турските далекобойни пушки веднага заговаряха и го принуждаваха да се откаже от намерението си — Хафъз паша знаеше, че сега гладът е неговото най-силно оръжие и зорко внимаваше да не се лиши от него.

През тези безрадостни дни може би никой на Лисец и Разслатица не се терзаеше повече от Бенковски. Защото гладът и неспирният дъжд мъчеха и него наравно с останалите, ала той имаше и две допълнителни угризения — че повеждайки народа, го е довел до днешните злощастия („Изпразнете оръжието си отгоре ми, тук да умра! — вайкаше се той. — Не съм достоен аз вече да живея. С какви очи ще погледна света?“^[25]) и че той, всепризнатият вожд, е принуден да гледа как умират от глад пред него, а не може да стори нищо, за да

засити поне децата и най-отпадналите. Поради всичко това толкова по-голямо беше изумлението на войводата, когато на третата сутрин го намери една „делегация“ (тъй се нарекоха хората сами) от избягалите по Разслатица панагюрци, които му поблагодариха за изпратения от него добитък — заклали го още през нощта, разправяха, и как да е го сварили, та спасили ония, дето вече берели душа. Бенковски отначало помисли, че това е зла и отмъстителна подигравка на тези мъченици, но „делегацията“ с нищо не показваше да се шегува или присмива. Подпита ги със заобикалки и хората му разказаха — рано сутринта, на развиделяване, един въоръжен до зъби малчуган довел в гората стадо от две дузини овце и ги предал на панагюрци с поръчка от войводата да послужат за изхранване на най-нуждаещите се.

— Не беше ли едно дребничко момче с щръкнали уши и голяма уста? — предпазливо се интересува Георги Бенковски.

— Същото, войводо — беше отговорът. — Въоръжено с пушка, къса сабя и пищов с жълт тепелик^[26], пък на лицето му през цялото време ей такава усмивка.

Войводата отпрати как да е „делегацията“, а после тръгна по Лисец да търси героя на този вече истински подвиг. Една група въстаници, скупчени откъм западната страна на хълма, привлече вниманието му. Дочу смях и се досети, че Мацко навярно ще да е там — в последните дни като че ли той единствен бе успявал да възвърне бодростта на тези нещастници. Не беше трудно да приближи неусетно — всички гледаха към средата на групичката, та не го забелязаха, — и Бенковски застана зад гърбовете на най-външните от кръга. Не се бе излъгал: беше се разчуло за нощните юначества на Мацко и сега въстаниците го разпитваха за подробностите, пък малкият дявол не само че не се самоизтъкваше, а разказваше по такъв начин, че никой не можеше да устои на усмивката.

— ... отделих аз двајсетина глави овце — разказваше Мацко — и ги подкарах. Но не щеш ли, в тъмното съм се объркал, та вместо към гората, повел съм ги право към шатрата на Хафъз паша.

— Е, що? — изкиска се някой. — Да не се прегърнахте с пашата?

— На пашата аз не налетях, ама на един низам^[27] — толкоз висок, че се помислих пред Лисец, ако не дори и пред Братията...

— Е, посмали Манго! — рече един.

— То отколе е казано — прихна в смях друг, — че на страха очите...

— Разправяй, Мацко, разправяй нататък!

— Бях вече отворил гърло да извикам лозинката на нашите, когато тоя великан ме превари: „Ким о, бре?“^[28] Ами сега? Да карам напред, ще вляза на вълка в устата. Да ощипя пътя и да избягам, ще опусна стадото.

— И ти какво избра, Мацко?

— Нито едното, нито другото. Рекох му в отговор: „Аз съм Настрадаин ходжа бе, не ме ли позна по бялата брада!“ Оня направи не темане^[29], а се сгъна като джобно ножче и ми дума: „Селямалейкум^[30], ходжа ефенди^[31], върви накъдето ти сърце...“

Последните думи от веселите измислици на Мацко тъй и не се разбраха — потънаха те и се удавиха в дружния смях на мъжете. Като позатихна шумът, момчето завърши:

— Точно така се смях и аз, докато докарвах стадото на Разслатица.

Бенковски разблъска хората, отиде до Мацко, вдигна го на ръце и звучно го разцелува по двете бузи. После го спусна на земята и без следа от насмешка разтърси малката му десница:

— Туй е наградата за юначеството ти, Мацко. Ти доказа, че наистина мястото ти е било сред въстаниците.

— А целувката за какво беше, войводо? — закачливо попита момчето.

— За смеха ти. Нощес си срещнал очи в очи опасността, пък го разправяш тъй, като най-голям джумбуш^[32]: Пред опасността се смее само смелия... — Бенковски извърна поглед към мъжете от четата. — Видяхте ли — не дрехите правят юнака, а сърцето...

Когато се разбра, че въстанието в Тракия е окончателно подавено, Георги Бенковски реши да поведе четата към Стара планина. По-точно — остатъка от четата. Понеже мнозина пожелаха да останат тук, при семействата си, та доколкото беше възможно, да ги закрилят. Други, начело с Тодор Харамията, поеха към Рила, където според тях щели да бъдат в безопасност. Трети, например Крайчо байрактарят, предпочетоха да не напуцат Средна гора, която познаваха по-добре.

И тъй един ден (неделя, 2 май) четата, която сега не броеше повече от 70–75 души, пое на север. Пътят им ги отведе в Петрич. Селото беше безлюдно и опустошено — много белези говореха, че тук бе шетал башибозук, — но населението му се оказа оцеляло. То бе намерило укритие в местността Вран камък и предните му стражници забелязаха четата, та не се стигна до разминаване. Също и петришките въстаници страдаха от дъжда, студа и нощуването под открито небе, но поне се бяха опазили от глада — успели бяха при бягството в гората да си вземат припаси. Тук панагюрецът Рад Джонов, поибренецът Делчо Ливер и още неколцина също помолиха войводата да ги освободи от клетвата им, за да потърсят спасение по тези места. Бенковски не задържа никого, но специално на Делчо, въстаник с доказани качества на човек и българин, постави условие да вземе със себе си Мацко да се погрижи за него. Делчо Ливер не само прие, но и обеща да има момчето като свое собствено дете.

Да, но нещата съвсем не тръгнаха така лесно и тогава, когато отец Кирил съобщи на Мацко решението на войводата. Тежки сълзи оросиха некрасивото лице на момчето, неми ридания разтърсиха крехкото му телце. Хвърли се той в краката на свещенослужителя, прегърна коленете му:

— Ох, чичо, дядо попе! — бъркаше той думите си. — Моля ви се като на бащица, недейте ме оставя...

Затрогна се сърцето на отец Кирил, но той не прие да обрече момчето на сигурна гибел.

— Невъзможно! — каза му, като се стараеше да придаде на гласа си твърдост. — Ние отиваме на такъв дълъг път, който малки момчета като тебе не могат да утърпят. Хайде, целуни ръка на чичови си, да се простиш, и се моли богу за нас. Ти си безгрешно пиле...^[33]

Мацко обаче не искаше и да чуе. Той продължаваше да се държи о свещеника, а сълзите му се стичаха вече като два кристални потока.

— Не плачи! — чу се един познат глас до него. Мацко вдигна очи — говореше му войводата. — Не плачи! — повтори Бенковски. — На юнак като тебе не прилича да се циври като пеленаче.

— Как да... не плача... войводо... — хълцаше момчето, — когато ще... да ме изоставите...

— Не те изоставяме, а ти възлагаме да останеш тук с важна поръка — без следа от присмех каза войводата и Мацко наостри уши:

— Поръка?

— Твоят смях е целебен, Мацко. Тези страдалци — войводата посочи с ръка петричани — се нуждаят от него.

— Веднъж те чух да казваш, че той бил оръжие. Предпочитам да съм там, където смехът ми ще е оръжие, а не цяр...

— Заклевам ти се — рече му все така сериозно войводата, — съвсем скоро тук ще стане така, че отечеството ще потърси твоето оръжие — и смеха ти, и жълтия ти пищов. Но за да можеш да му го дадеш тогава трябва да оцелееш. А за да оцелееш...

Не довърши. Но не беше и нужно — момчето го разбра. И в знак, че приема поръката, приближи до Бенковски и допря устни до десницата му.

Мацко бе пожертвувал чувствата си.

За да е полезен...

[1] **Шишане** — стара къса и тежка пушка с широка цев. ↑

[2] **Мечка** — днес с. Оборище, Пазарджишки окръг. ↑

[3] **Тайфа** — дружина, чета (най-често на безделници). ↑

[4] **Черкезин** — човек от мохамеданско племе из Кавказ, част от което преди Освобождението било заселено по нашите земи и вършило големи издевателства над българското население. ↑

[5] **Бабаит(ин)** — лице, което се представя за юнак, за храбър човек; **бабаитлък** — представяне за юначество. ↑

[6] **Ятаган** — къса извита сабя. ↑

[7] **Заптие** — стражар: заптисвам — арестувам. ↑

[8] **Татар Пазарджик** — днес гр. Пазарджик. ↑

[9] **Мехомия** — днес гр. Разлог. ↑

[10] **Адам** — човек; **адам-бой** — човешки ръст (големина). ↑

[11] **Дивит** — металическа мастилница с отделение за пера, която се е носела на пояс. ↑

[12] **Пехливан(ин)** — борец; прен. герой. ↑

[13] **Башибозук** — нередовна войска; прен. сбирщина. ↑

[14] **Акаджик** — днес с. Акаджиево, Пазарджишко. ↑

[15] **Ат** — жребец. ↑

[16] **Зулум** — насилие, грабеж. ↑

[17] **Рая** — немохамеданското население на султанска Турция; прен. — безправен, робски народ. ↑

- [18] **Гюрултия** — шум, врява. ↑
- [19] **Фишек** — цев от хартия, напълнена с барут; **къор-фишек** — ракета; прен. блъф, лъжа. ↑
- [20] Репликата — автентична. ↑
- [21] **Ербап** — смел, мъжествен; способен, годен за нещо. ↑
- [22] Автентично. ↑
- [23] **Паша** — генерал; висш военен или административен началник. ↑
- [24] **Аскер** — войска; войник. ↑
- [25] Автентично. ↑
- [26] **Тепелик** — краят на дръжката на пищов. ↑
- [27] **Низам** — редовна войска; войник от редовните войски. ↑
- [28] „Кой е, бе?“ (тур.). ↑
- [29] **Темане** — поздрав с допиране на ръката до устата, челото и гърдите. ↑
- [30] Поздрав между мюсюлмани (араб.) в смисъл на „бъди здрав“. ↑
- [31] **Ефенди** — господин; господине. ↑
- [32] **Джумбуш** — смешка, веселба, забава. ↑
- [33] Репликите на Мацко и отец Кирил — автентични. ↑

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.